

jük az új ismereteknek rövid *vázlatban* való rögzítését, nem kevésbé az összefoglaló, rendszerező órák gondos tervezését, amelyeken feltétlenül szintén nagy szerepet kell kapnia a logikus rendszerlátásnak.

Kopácsy Béláné
Tanítóképző Intézet, Jászberény

A PEDAGÓGIAI RAJZ KIALAKÍTÁSÁNAK PROBLÉMÉJÁRÓL

A Tanítóképző Intézetek Tanterve tárgyunk feladatát többek között így határozza meg: „Képezzen sokoldalúan művelt, korszerű rajzi-technikai, vizuális esztétikai-képzőművészeti kultúrával rendelkező tanítókat...”

Lényegében tisztázottnak, elvileg körvonalazottnak mondhatjuk rajztanításunk célkitűzéseit és feladatait. Mégis nemegyszer lehetünk tanúi rajztanárok szenvedélyes vitatkozásainak, melyeknek tárgya szinte ugyanaz: rajztanításunk problémái általában és a tanítóképzés rajztanításának problémái: a rajzi szemlélet kialakítása, a természet utáni tanulmányrajzok és a pedagógiai rajzok kapcsolata, az elméleti és gyakorlati kérdések, s a pedagógiai rajzok gyakorlatban történő megoldása, alkalmazása, valamint a részproblémák és a kivitelezés módszertani szempontokból is helyes megoldása stb.

Gyakorló tanítóink látogatásai során szinte igazolva látjuk e viták szükségességét, fontosságát. Ilyenkor, a volt tanítványok munkáiban tisztán láthatjuk intézeti rajztanításaink során elért eredményeinket és fogyatékosságainkat.

Tanulságos dolog közvetlenül tapasztalunk, hogy a gyakorlati életben mennyire hasznosítható rajzi szemléletet és gyakorlati tudást nyújtottunk tanítójelöltjeinknek. Elgondolkodtató, hogy tanítóink miért nem élnek kellő mértékben a táblai pedagógiai rajz alkalmazásának nagy lehetőségével? Ilyenkor további kérdések is felvetődnek bennünk: Kielégítőnek mondható-e tanítóink rajzi-technikai, vizuális esztétikai-képzőművészeti felkészültsége? Eljutottak-e a rajzi szemlélet és a pedagógiai rajzok készítésének, valamint gyakorlati alkalmazásának olyan szintjére, hogy a valóság sok-sok „lényegtelenjéből” a lényegeset képesek kiemelni a mindenkori szükségletnek megfelelő módon? Vajon értik-e, tudják-e a tanítási órák során sokszor követelően szükségessé váló egyszerű, világos, könnyen érthető, jó táblai rajz nyelvezetét? Megtanultak-e látni, hogy a gyakorlati életben, felelősségteljes munkáik során, maguk is látni taníthassanak? E felvetett kérdések egyben felvetették a pedagógiai rajz kialakításának néhány problémáját is, amelyek elválaszthatatlanok általános iskolánk alsó tagozatának rajzi problémáitól is.

A tanítóképző intézetekbe felvett hallgatók átlagos rajzi képességekkel rendelkeznek. Rajztanulmányaik végzése közben kézügyetlenségükre hivatkozva indokolják nem tudásukat. Ez az elképzelés azonban hamisnak bizonyul, mert a rajzpedagógiai gyakorlatok során beigazolódik, hogy „ügyetlen” kezek is képesek helyesen megrajzolni tárgyakat, hogyha gyakorlott szemű rajzoló irányításával végzik feladataikat. Tehát a látásban, nem pedig a kéz ügyességében vagy ügyetlenségében van elsősorban a hiba. Szemünk művelése a rajz tanulása során szinte legfontosabb feladatunk. Nélküle nem szerezhetjük meg, még a pedagógiai rajzok készítéséhez szükséges alapokat sem. Bizonyos mértékig mindenki megtanulhat rajzolni. Csupán szorgalom, akarat, kitartás, felelősségteljes és idő kell a természet, a valóság rajzi úton való mély tanulmányozásához. Csak ezen az úton juthatunk el a valóságadta kimeríthetetlen forráshoz, ahonnan bőséggel szerezhetjük be a számunkra, tanításaink során igen szükséges adatokat. Csak

ezen az úton juthatunk el a pedagógiai rajzok alkalmazásának olyan magas szintjére, amikor már magunk is képesek vagyunk készíteni sajátos pedagógiai célunknak megfelelő rajzokat. Természetes, hogy az effajta rajztudás megszerzésében inkább az okos észé és a logikus gondolkodásé az elsőbbség. A művészi tehetségnek és megérzésnek itt nincs túl nagy jelentősége. Mégis célravezetőnek tartható ez az út is, mert a rajzi szempontból átlagképességekkel hozzánk került tanítójelöltek, bár nagyobb erőfeszítésekkel, de megszerezhetik a tanítói pályán nélkülözhetetlenül szükséges rajztudást.

A fenti gondolatokhoz kapcsolódva, azok kiegészítéséhez kívánczik a pedagógiai rajzok kialakításának néhány problémája, kissé mélyebb szempontok szerinti vizsgálata.

Nem téveszthetjük el egy pillanatra sem szemünk elől a célt, a feladatot, melynek érdekében rajzolni tanítjuk hallgatóinkat: *a tanító birtokában levő rajztudás, különösen a pedagógiai rajz tudása, értése, igen fontos segédeszköz, rajzi közlőnyelv kell, hogy legyen a különböző tantárgyak tanításai során, melynek segítségével a szavakkal meg nem magyarázható tananyagrészeket is könnyen világossá, érthetővé teheti.* Tanítójelöltjeink, e mindenki által érthető, magyarázó és közlőnyelvhez az alapokat, a rajzi abc-t tanítóképzésünk rajztanítása során sajátítják el.

A pedagógiai rajzok-kialakításának igazi problémája itt keresendő: Tudunk-e teremteni egyszerű, a valóság mély tanulmányozására épülő, abból eredő, alkotó módon fejleszthető, közérthető, lényegadó, sajátos pedagógiai céllal készülő és a gyakorlatban eredményesen alkalmazható rajzi formákat. Tudunk-e nyújtani hallgatóinknak — elsősorban ugyancsak a természet utáni tanulmányokra épülő, — olyan önállóan is fejleszthető, alakítható alapkészséget, jártasságot és a pedagógiai rajzok készítéséhez szükséges rajzi szemléletet, melynek segítségével megállhatják majd helyüket tanításaik során? Nem könnyű e kérdésekre feleletet adni.

A rajzi feladatok gyakorlatban történő megoldásai közben szerzett tapasztalataimra épülnek következő gondolataim:

Rajztanításaim során szembetűnően kiemelkedő problémává nőtt a természet utáni és a pedagógiai rajzok szorosabb kapcsolatának megteremtése. Úgy vélem ugyanis, hogy azért nehézkes hallgatóink előrehaladása a pedagógiai rajztanulmányok terén, mert nem rendelkeznek elegendő, a valóság mély megfigyeléséből táplálkozó rajzi szemlélettel. Nem fejlődött ki bennük kellőképpen a képi látás, nincs elég emlékképük.

A természet utáni rajzok készítése közben mindig nagy alkalom nyílik, az új ismeretek szerzése mellett, régebbi ismereteink felfrissítésére, dialektikus látásmódunk fejlesztésére. A pedagógiai rajz különösen megkívánja, hogy konkrét tér, forma, szín és hangulati élményekre építsük. Igen fontos ez, mert tanításaink közben nincs idő rajzaink nehézkes kiötlésére.

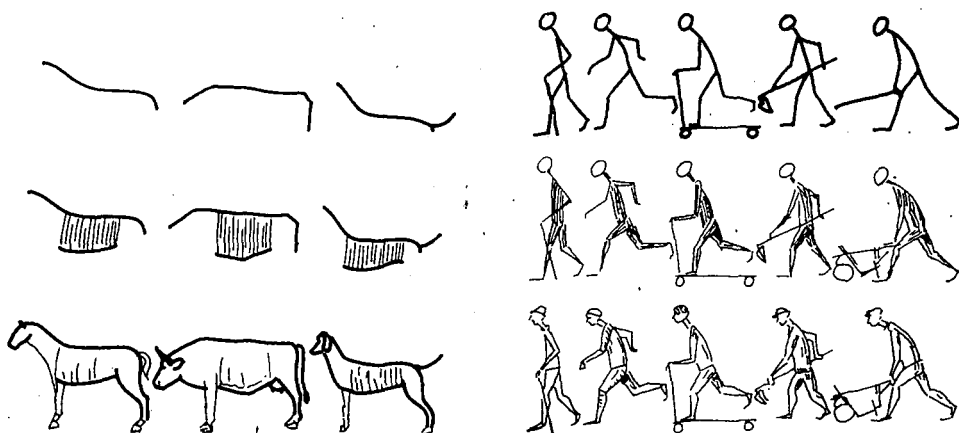
Tapasztalataim arról győznek meg, hogy a pedagógiai céloknak megfelelő rajzi formák egyszerűsítését a felnőtt és gyermekember természetes látásmódjából, a való életből kell származtatnunk. Például a felöltözött, háttal álló ember képzeletünkben levő, erősen egyszerűsített képe, mint kiinduló rajzi alap, téglalapot idéz és nem ellipszist. A tehén formájába is nehéz belelátni ellipszist. Ha ellipszis alapsémából kiindulva akarnánk tehenet rajzolni, több gondot okozna az ellipszist tehéné kiegészítő részek külön-külön megjegyzése, helyére illesztése, megrajzolása, mint az egész tehéné. Ennek az a magyarázata, hogy az emberek többször látnak egész tehenet, mint részleteheneket. Úgy látszik ez a „praktikus” módszer nem is egészen praktikus.

Felvetődik a kérdés: Miért nem gondolkodunk és cselekszünk egyszerűen? Miért kell bonyodalmassá tennünk az egyszerű formát? A hat-hét részre szabott kutya testrészeinek megjegyzése, észbentartása és megrajzolása hatszor-hétszer nehezebb az egész

forma megrajzolásánál. Miért kell a kutya formaszervezetét részletkutyákon tanulmányozni, amikor a csontváz egyszerűsített sémája is eredményhez vezet. És ezzel a módszerrel egyszerre fejleszthetően alakítható ki az egész kutya egyszerűsített képe. És ez lényeges. Az emberek képzeletében ugyanis mindig egy fogalom és egy formaként jelentkezett és jelentkezik a kutya, tehén, ló, ember stb.

Komoly vizsgálat tárgyává kell tennünk, hogy mit és hogyan tanítsunk. Figyelembe kell vennünk a munkánkat és eredményeinket befolyásoló tényezőket. Számolnunk kell többek között hallgatóink befogadó képességeivel és a rajztanítás során rendelkezésünkre álló idővel. A körülmények alapos vizsgálata során joggal latolgathatjuk, hogy milyen útravalóval bocsássuk hallgatóinkat az életbe, hogy a gyakorlatban eredményesen megállják majd helyüket: Tömjük-e meg „tarisnyájukat” sok száz – inkább látszateredményeket bizonyító – mechanikusan begyakorolt, különböző rajzi sémával vagy alakítsunk ki bennük megbízható, alkotó igényű rajzi-vizuális szemléletet és technikai tudást, a rajzi gyakorlatok során, melyekre mindig biztosan lehet számítani? Hallgatóink átlag rajzi képességeikkel és a körülmények adta lehetőségekkel nagyon is tudni kell sáfárkodnunk, hogy kitűzött céljainkat elérhessük. Nem állíthatjuk rögtön, de később sem bonyodalmas, nehezen megoldható rajzi feladatok elé őket. Ez nem vezetne eredményességhez. Feltétlenül szükséges, hogy megszeressék a rajzot, mint tantárgyat, s ennek következményeképpen tudjanak majd megfelelő eredményeket elérni. Igen fontos feladatunk, hogy a rajzi megoldásokat, a rajzi kifejezés mély pedagógiai tartalmuk felhígítása nélkül egyszerűsíteni, megkönnyíteni tudjuk, hogy olyan segítő módszert, módszereket dolgozzunk ki, melyek segítségével állandó jellegű serkentő hatást gyakorolhatunk hallgatóinkra. Fontos szemléleti és gyakorlati kérdés ezzel kapcsolatosan, hogy rendelkeznek-e a jellegzetes mozgásokat, karaktereket és formátömegeket szinte pillanatok alatt megértő, átfogni tudó érzékekkel, képességekkel.

A tanító életében ugyanis nélkülözhetetlen a szemléltető rajzok készítése során a jellegzetes mozgás, folt, formátömeg és karakter eltalálása. A mozgásoknak és formátömegeknek igen nagy rajzi kifejezésük van. Gondoljunk csak a ló, tehén és kutya jellegzetes gerincívére vagy éppenséggel az emberi mozdulatok nagyszerűségére. Mind-mind kifejezhető egy-egy eltalált, mozdulatot jól kifejező, sikerült vonallal. Nézzük csak az este sétáló, várakozó embereket. Sötétben is megismerjük őket, pedig csak mozgásukat és tömegük foltját láthatjuk. A mozgás lényegét eltaláló vonal, folt- és formátömeg szinte sugallja rajzi megoldásunk további lehetőségét.

Egy-egy alapmozgás sok-sok más cselekvést kifejező rokonmozgást rejt magában. Gondolnánk-e arra, ha nem kutató szándék vezérelne bennünket, hogy az oldalt nézetű menést és sétálást kifejező mozgás, a végtagok jelentéktelen változásai során más – és más cselekvést kifejező mozgássá alakulhat? Ilyen, úgynevezett alapmozgások köré rengeteg rokonmozgást csoportosíthatunk. Ilyenek: menő, szaladó, futó, rollerező, cipelő, kapáló, szánkóhúzó, csilletoló, stb. mozgások. Gyakorlati tapasztalatom, hogy az ilyen mozgáscsoportokba tömörített, rendszerezett rajzi feladatok megoldása könnyebb, egymásba kapcsolhatóbb, megoldhatóbb, ezért nagymértékben hozzájárul az intézetünkben tanított pedagógiai rajzolás problémáinak eredményhez vezető megoldásához. A pedagógiai rajzok tanításának szinte legproblematicusabb része, az állat és ember kifejező pedagógiai rajza, alig pár, jól megválasztott alapmozgás köré lenne csoportosítható...

Még egy pár gondolat a pedagógiai rajzok kivitelezésével és fejlesztésével kapcsolatosan:

Egy ellipszis felrajzolása számunkra nem mond semmit a rajzolando állat vagy ember formájáról, jellegzetes mozgásáról. Még az ellipszishoz hasonló formájú tárgyakat, mint például a tálcat, tükröt stb.-t sem nevezhetjük ellipszis formájúnak: A tálca bennünk létező képe és fogalma ugyanis mindig tálca marad és nem ellipszis. (Lényeges különbség!) Az ellipszis pedig egy mértani fogalom.

Erős szellemi torna következményeképpen azonban sok toldással-foldással mégiscsak kialakíthatunk állat- és emberfigurákat is ellipszishöz. Ez azonban nehézkes és körmönfont gondolkodást és munkát igényel, mert az ellipszis a rajzolando állatok és emberek lényeges formáitól eléggé távol eső mértani ábra, konkrétan semmilyen természetes formát, alakot nem sugall megoldásaink során munkánk megkönnyítésére, kivéve a tojás és a hozzá hasonló formák eseteit. Nyilvánvaló, hogy járhatóbb és eredményhez vezetőbb út is létezhet ennél: Az ember és állat alakjainak, formáinak jellegzetes mozgását eltaláló, sikerült vonalvázlat egyszerűen továbbfejleszhető. Már az első pillanattól kezdve benne láthatjuk alakítando formánk képét. Ilyen módon a pedagógiai rajz konkrét feladatán túl a gyermekek valóságérzékének, helyes ismereteinek és a rajzórak során szükséges, helyes rajzi technikai ismereteiknek fejlődését is szolgáljuk.

A tanítói táblai rajz minél kifejezőbb, gyorsabb és tökéletesebb megoldása érdekében a kréta használatának sokrétű, jó lehetőségeit is meg kell ragadnunk. Igen változatos és kifejező táblai magyarázó, szemléltető és illusztratív jellegű rajzokat készíthetünk, ha a krétát úgy vesszük kezünkbe, hogy könnyen tudjuk használni a végét, élet és lapját egyaránt.

Rajzaink továbbfejlesztéséhez, végleges formábaöntéséhez jó eredménnyel alkalmazhatjuk a kréta lapjával történő, előbb éppen csak érintett, majd fokozatosan megerősített és kialakított rajzi eljárást. Az ilyen módszerrel kialakított táblai pedagógiai rajz lehet vonalas jellegű, nagyobb formatömegekre épített, de lehet a kifejezésben és megoldásban sokrétűbb, árnyaltabb és gazdagabb jellegű megoldású is. Fontos, hogy a tanító élvezettel, saját gyönyörködtetésére is készítse pedagógiai rajzait, de sohasem csak magának rajzoljon. Erre tanítsuk hallgatóinkat is. A táblai rajznak mindig a tanulók szemszögéből nézve kell elsősorban a legjobbnak lenni, mindig tanulásaikat kell megkönnyíteni, eredményesebbé tenni. Aki a pedagógiai rajzokban levő lehetőségekkel élni tud, eredményeit megsokszorozhatja tanításai során.

A pedagógiai rajz kialakítása nem könnyű feladat. Tele van megoldásra váró problémákkal. Rajztanáraink, szakembereink sorra kutatják, keresik a megoldások legjobb

lehetőségeit. Az eddigiek során bár nagy lépéseket tettünk előre, mégsem mondhatjuk, hogy problémáink mindegyike megoldott. Feladatunk, hogy még nagyobb erőfeszítéseket és lépéseket tegyünk ezen a téren. Megérdemli ez a probléma.

Pál Gyula

Tanítóképző Intézet, Nyíregyháza

Nemzetközi szemle

(Az Országos Pedagógiai Könyvtár anyaga alapján)

TOUYAROT, M.: *A FRANCIA ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI INTÉZET KEZDEMÉNYEZÉSE: A „MODERN MATEMATIKAI TANULMÁNYI NAPOK”*. = Bulletin de l'Association des Professeurs de Mathématiques de l'Enseignement Public, 1966. No 254/255. 574—577. p.

A háromnapos tanácskozáson összesen 70 szakfelügyelő, tanító, tanítóképző intézeti igazgató és tanár, pszichológus vett részt. A beszámolóban kifejtették, hogy a modern matematikai gondolatok bevezetése gazdagítja és hatékonyabbá teszi az elemi iskolai számtantanítást. *Ebben az életkorban a gyermekek szellemileg fogékonyak a matematikai ismeretek iránt; játékos könyvnyelddel kezelik a halmazok, számok, szimbólumok fogalmát.* Erre a fogékonyságra már az oktatás első éveiben építeni kell. Az értekezlet memorandumban kérte az oktatási minisztériumot, hogy hivatalos kísérleti programmal támogassa a matematikaoktatás reformját.

FREMONT, H.: = EHRENBERG, N.: *A GYENGE ELŐMENETELŰ TANULÓK LEHETŐSÉGEI*. = The Mathematics Teacher, 1966. No 551—558. p.

Egy New York-i gyakorló iskola 9. osztályában külön csoportban oktatták azokat a tanulókat, akik nehezen értették meg a matematikát. Különleges módszerekkel és szemléltetőeszközökkel sikerült elérni, hogy ezek a gyermekek is kedvet kapjanak a matematikához, fejlődjék matematikai gondolkodásmódjuk és a képességeikhez mért lehető legjobb eredményeket ériék el.

(Fordítás alatt.)

MESERVE, B. E.: *ÚJ MATEMATIKAOKTATÁSI MÓDSZER*. = The Mathematics Teacher, 1966. No 6. 522—531. p.

Az Amerikai Matematikatanárok Országos Bizottsága az utóbbi időben megfelelő kapcsolatokot épít ki a szülőkkel és a matematikatanárokkal, hogy megértesse velük az új matematikatanítási módszerek lényegét. Nemcsak arról van szó, hogy jobb tankönyveket használjanak, hanem hogy a tanulókat az ún. alkotó gondolkodásra (creative thinking) neveljék. E módszer fokozatai: az előkészítés (a probléma meghatározása), az érlelés (a már elsajátított ismeretek, az új ismeretelemek kiválasztása és szemléltetési módszerei, az ismeretek közötti összefüggések), a megsejtés (a legeredményesebbnek tűnő megoldási terv felismerése) és az igazolás (a kiválasztott megoldási terv eredményességének, illetve eredménytelenségének gyakorlati ellenőrzése). A cikk elemi geometriai problémák tanításának példáján szemlélteti a módszert. Az Országos Bizottság tantervi albizottságának kutatási feladatai az iskolai matematika tananyag kidolgozására (beleértve az elektronikus számológépek szerepét a matematikaoktatásban) és a megfelelő új módszerek feltárására irányulnak. A Bizottság tankönyvek, oktatófilmek és diafilmek, programozott tananyagok és számológépek rendelkezésre bocsátásával támogatja az iskolák munkáját.

M. A. PROKOFJEV: *AZ ISKOLA, A TUDOMÁNY ÉS A PEDAGÓGUS* = Izvesztija, 1967. március 8.

A szovjet iskola nemcsak a középfokú oktatásra tér át, de javítja az oktatás és a nevelés színvonalát is. Rendkívül fontos kérdés, hogy milyen mértékben felel meg jelenleg a középfokú képzés tartalma a korszerű társadalmi követelményeknek, a rohamosan fejlődő tudománynak és technikának. Az általánosan képző iskola színvonala nem felel meg az élet növekvő követelményeinek: számos iskolában gyöngye az oktatás anyagi bázisa, nem mindenütt rendelkeznek megfelelő képesítésű pedagógus gárdával, a végzős növendékek tudása nem kellő színvonalú. „Az iskolára — írja a többi közt az OSZSZSZK közoktatásügyi minisztere — az étellel való kapcsolatának vulgarizált felfogása alapján — ráerőltették azt a nem neki való feladatot, hogy s z a k m a i k é p z é s t nyújtson növendékeinek.